

УДК 342.924

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.3.13>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Миколаєць Вікторія Анатоліївна,

orcid.org/0000-0002-2346-3994

доктор юридичних наук,
професор кафедри приватного права,
Державного податкового університету

Мацелик Тетяна Олександрівна,

orcid.org/0000-0003-0354-4663

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного права,
Державного податкового університету

Новицька Наталія Борисівна,

orcid.org/0000-0003-4753-7625

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри приватного права
Державного податкового університету

У статті розглядаються окремі питання трансформації адміністративної відповідальності за домашнє насильство. Наголошується, що війна в Україні інтенсифікувала проблему домашнього насильства, однак загострення проблеми домашнього насильства та насильства в партнерських стосунках зарубіжні країни та Україна відчули під час пандемії коронавірусу.

Підкреслюється, що в переважній більшості випадків постраждалими від насилля є жінки та діти.

Наукова новизна запропонованої статті полягає у встановленні через призму адміністративної та кримінальної відповідальності нюансів трансформації адміністративної відповідальності залежно від ознак протиправного діяння в кримінально-правову відповідальність або ж у випадку малозначності – звільнення від відповідальності.

Зазначається, що для визначення правопорушення у сфері домашнього насильства адміністративним варто говорити про відносно невисокий ступінь суспільної небезпечності, суспільно небезпечні наслідки та звертати увагу на систематичність вчинюваного діяння. Також необхідно виходити з конкретних фактичних обставин справи, а не лише з кваліфікації дій винуватця. Однак при незначному ступені суспільної небезпечності варто посилити санкцію, а не кваліфікувати діяння як злочин.

Акцентується увага на доказах та доказуванні. Зазначається, що об'єктивність та повнота дослідження обставин справи має проявлятися в детальному розгляді кожного правопорушення, наданні оцінки доказам щодо кожного конкретного епізоду протиправного діяння. Звертається увага на те, що практика Європейського суду з прав людини вказує на необхідність оцінювати докази, керуючись критерієм доведення «поза розумним сумнівом». Таке доведення має впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою.

Робиться висновок про те, що трансформація адміністративної відповідальності за домашнє насильство може здійснюватись у двох напрямках: шляхом звільнення порушника від адміністративної відповідальності при малозначності вчиненого правопорушення, щирому розкаянні винного, відсутності негативних наслідків вчиненого діяння та обтяжуючих обставин; шляхом трансформації адміністративної відповідальності за домашнє насильство в кримінальну при систематичному, суспільно небезпечному діянні та з відповідною необхідною оцінкою доказів, керуючись критерієм доведення «поза розумним сумнівом».

Суттєвим аспектом трансформації є саме суб'єктивна оцінка правозастосувача під час розгляду конкретної справи. Належною якістю її розгляду виступають саме практика Європейського суду з прав людини та міжнародні Конвенції.

Ключові слова: насильство, адміністративна відповідальність, кримінальна відповідальність, адміністративне правопорушення, домашнє насильство, докази, право на захист.

Matselyk Tetiana, Novytska Natalia, Mykolaets Victoria. Certain aspects of the transformation of administrative responsibility for commitment of domestic violence

The article considers separate issues of the transformation of administrative responsibility for domestic violence. It is emphasized that the war in Ukraine intensified the problem of domestic violence, however, the aggravation of the problem of domestic violence and violence in partner relationships was felt by foreign countries and Ukraine during the coronavirus pandemic.

It is emphasized that in the vast majority of cases the victims of violence are women and children.

The scientific novelty of the proposed article consists in establishing, through the prism of administrative and criminal liability, the nuances of the transformation of administrative liability depending on the signs of an illegal act into criminal liability or, in the case of insignificance, exemption from liability.

Emphasis is placed on evidence and proof. It is noted that the objectivity and completeness of the investigation of the circumstances of the case should be manifested in a detailed examination of each offense, providing an assessment of the evidence for each specific episode of the illegal act. Attention is drawn to the fact that the practice of the European Court of Human Rights indicates the need to evaluate evidence based on the criterion of proof "beyond a reasonable doubt". Such a proof must derive from a set of signs or irrefutable presumptions that are sufficiently weighty, clear and mutually agreed upon.

It is concluded that the transformation of administrative responsibility for domestic violence can be carried out in two directions: by releasing the offender from administrative responsibility if the offense committed is insignificant, the guilty party sincerely repents, there are no negative consequences of the committed act and aggravating circumstances; by transforming administrative liability for domestic violence into criminal liability in the case of a systematic, socially dangerous act and with the corresponding necessary evaluation of evidence guided by the criterion of proof "beyond a reasonable doubt".

An essential aspect of the transformation is precisely the subjective assessment of the law enforcer when considering a specific case. The practice of the European Court of Human Rights and international conventions are the proper quality of its consideration.

Key words: *violence, administrative responsibility, criminal responsibility, administrative offense, domestic violence, evidence, right to defense.*

У червні 2022 року в Україні ратифіковано Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» (Стамбульська конвенція).

Як наголошується у Стамбульській конвенції (ст. 2), її положення застосовуються до всіх форм насильства щодо жінок, у тому числі до домашнього насильства, яке зачіпає жінок непропорційно.

Вона покликана забезпечити комплексне реагування на домашнє насильство та передбачає відповідні напрями: попередження усіх форм насильства проти жінок та домашнього насильства; захист від усіх форм насильства проти жінок та домашнього насильства; переслідування усіх, хто звинувачується у вчиненні актів насильства проти жінок та домашнього насильства; інтегрування політики протидії насильству проти жінок та домашньому

насильству [1]. Це найбільш всеосяжна міжнародна угода у цій сфері, що використовується як основа для дій багатьох країн у Європі та за її межами.

Війна в Україні інтенсифікувала проблему домашнього насильства.

Разом із тим загострення проблеми домашнього насильства та насильства в партнерських стосунках зарубіжні країни та Україна відчули під час пандемії коронавірусу у 2019–2021 роках [2]. Європейський Парламент підкреслив: «Ми не залишимо жінок Європи сам-на-сам із проблемою». Згадані міжнародні інституції закликали посилити підтримку постраждалих від домашнього насильства під час пандемії [3].

За даними Міністерства внутрішніх справ України, у 2020 році в Україні зафіксували 211 362 звернення щодо насильства в сім'ї. У 2021 році до Національної поліції про домашнє насильство заявили на 56% більше громадян, ніж у 2020 році. При цьому складено на 10% більше адміністративних протоколів, винесено на 19% більше термінових заборонних приписів стосовно кривдників, на 11% збільшилася кількість кривдників, які перебувають на обліку [4].

За офіційною статистикою, оприлюдненою Офісом Генерального прокурора, кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 126-1 Кримінального Кодексу (далі – КК) України значно зростає. Так, якщо за 2020 р. кількість облікованих кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, становила 3972, то вже у грудні 2021 р. ця цифра зростає до 4800. При цьому кількість осіб, яким вручено повідомлення про підозру за ст. 126-1 КК України у 2021 р., становила 4544, тоді як у 2020 р. – 3636. Звісно, ці цифри не відображають наявну ситуацію повною мірою, адже частина випадків залишається незареєстрованою, оскільки постраждалі далеко не завжди звертаються за допомогою [5].

У переважній більшості випадків постраждалими від насилля є жінки та діти – це проблема, яка існує в сучасному світі.

Психологічне, фізичне, економічне та сексуальне насилля щодо жінок та дітей здійснюється в різних формах і досить поширене в сімейних умовах.

Домашнє насильство вчиняється в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, між колишнім чи теперішнім подружжям або між іншими особами, які спільно проживають/ли однією сім'єю, але не перебувають/ли у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає/ла особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа [6].

Як зазначає професор Ю.В. Орлов, практика правозастосування, що сформувалася за цей час, не залишає сумнівів щодо наявності проблем, які виявляються у неправильній кримінально-правовій та адміністративно-правовій кваліфікації, узвичаєнні відповідних підходів, які потребують зміни, приведення у відповідність до вимог науковості та верховенства права [7, с. 539].

Адміністративно-правові проблеми протидії домашньому насильству ставали предметом досліджень О. Бандурки, Є. Б'єнковської, О. Джафарової, М. Качинської, Л. Келлі, Т. Коломоєць, В. Колпакова, К. Левченко, Н. Матюхіної, Ю. Назар, О. Стрельченко, Л. Шевченко та ін. У кримінально-правовій науці означене питання було предметом дослідження О. Дудорова, О. Книженко, Ю. Орлова, В. Пивоварова, М. Хавронюка, Н. Шамрук, О. Шамрук і деяких інших учених. Однак дослідження зазначеної проблематики не можна вважати завершеними. Зважаючи на ратифікацію Верховною радою України Конвенції Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами», військовий стан, що продовжується в Україні. Відповідно, метою статті є дослідження окремих питань трансформації адміністративної відповідальності у сфері домашнього насильства.

Наукова новизна запропонованої статті полягає у встановленні, через призму адміністративної та кримінальної відповідальності, нюансів трансформації адміністративної відповідальності залежно від ознак протиправного діяння в кримінально-правову відповідальність або ж у випадку малозначності – звільнення від відповідальності.

Відповідно, досягнення мети статті можливе через вивчення наукових здобутків

та практичного досвіду у сфері притягнення до юридичної відповідальності за насильство в сім'ї.

Заходи юридичної відповідальності є одним із засобів забезпечення права на захист від домашнього насильства. Підставою застосування адміністративної відповідальності за насильство в сім'ї є адміністративне правопорушення у зазначеній сфері, яке має відповідні ознаки та юридичний склад. Характеризуючи таке діяння, В.К. Колпаков зазначає, що адміністративним проступком може бути діяння: а) за яке законом передбачено адміністративну відповідальність; б) якщо вона за своїм характером не тягне кримінальної відповідальності [8, с. 161].

Варто погодитись із вченими, які, розмежовуючи зазначені види юридичної відповідальності, акцентують увагу на їх спільності та спорідненості. Так, С.О. Кузніченко зазначає, що спільність спрямованості обумовлює спорідненість цих галузей права. Наявність такого роду спорідненості і породжує різного роду непогодженості (непорозуміння), які можуть мати різний характер, залежно від характеру їх можна поділити: а) непорозуміння, внаслідок наявності суміжних складів, які містяться у КК України та у КУпАП; б) невідповідність санкцій, які містяться у суміжних складах злочинів та адміністративних проступків; в) непорозуміння, викликані проблемами непогодженості термінології між нормами КК та КУпАП [9, с. 539].

Щодо суміжності складів правопорушень у сфері домашнього насильства, то варто відмітити: адміністративна відповідальність за ст.173-2 КУпАП «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або повідомлення про місце свого тимчасового перебування» настає за вчинення одного із діянь: вчинення домашнього насильства; вчинення насильства за ознакою статі; невиконання термінового заборонного припису; повідомлення про місце свого тимчасового перебування [10].

Аналіз ст. 173-2 КупАП дає можливість підкреслити, що КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за умисне вчинення діянь фізичного, психологічного, економічного характеру, в резуль-

таті яких могла бути чи була завдана шкода фізичному або психологічному здоров'ю потерпілого. Зазначені діяння визначаються такою суттю: застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право тощо. Зазначений перелік є неповним, оскільки містить слово «тощо» та може бути доповнений іншими формами прояву. До того ж, вони є кваліфікуючими щодо двох альтернативних діянь: домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» дає більш розширене визначення понять домашнього насильства, зокрема фізичного, психологічного, економічного характеру.

Натомість норми Кримінального кодексу України ст. 126-1 має назву «Домашнє насильство», тобто склади альтернативних правопорушень передбачені КУпАП в КК України представлені не однією статтею.

КК України виокремлює три форми домашнього насильства: фізичне, психологічне або економічне, щодо сексуального, то законодавець виокремив його в 153 статтю «Сексуальне насильство». Кримінальна відповідальність за домашнє насильство настає за умисне, систематичне вчинення вищезазначених діянь, наслідки яких призводять до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Норми статті також чітко вказують на можливих потерпілих, а саме подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах [11].

Таким чином, спільною ознакою у кваліфікації протиправного діяння за домашнє насильство за адміністративним чи кримінальним законодавством є умисел, натомість вони відрізнятимуться ступенем шкідливих наслідків, кримінальна відповідальність передбачає також і систематичність вчинення діяння.

На думку Ковальнової О.В., саме систематичність вчинення насильства є обставиною, що розмежовує в разі кваліфікації

домашнього насильства на кримінально каране або адміністративне правопорушення. Вчена зауважує, що у випадку вчинення домашнього насильства після дворазового притягнення до адміністративної відповідальності за дане діяння буде наставати кримінальна відповідальність. Разом із тим вчена підкреслює, що необхідно спрямувати зусилля науковців на дослідження цього питання та вироблення якісних, науково обґрунтованих рекомендацій щодо чіткого розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства [12, с. 63].

Останнє, на нашу думку, варто враховувати в окремих випадках. Про що зазначив у своєму рішенні Верховний суд. Так, Постанова Верховного Суду від 25.02.2021 р. у справі № 583/3295/19 визначає словосполучення «систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства» та описує діяння. У постанові зазначається, що закінченим кримінальне правопорушення вважається з моменту вчинення хоча б однієї із трьох форм насильства (фізичного, психологічного чи економічного) втретє, у результаті чого настав хоча б один із вказаних в законі наслідків. При цьому не має значення, чи було відображено в адміністративному протоколі поліції, в обмежувальному приписі чи в іншому документі факт перших двох актів насильства. Факт документування має значення для доказування систематичності, але не більше ніж інші передбачені законом докази) [13].

Наступною, вагомою складовою частиною розмежування юридичної відповідальності у сфері домашнього насильства є «суспільна небезпечність».

У питанні розмежування ст. 173-2 КУпАП та ст. 126-1 КК України ми приєднуємось до думок вчених, які вважають, що адміністративне правопорушення у сфері домашнього насильства є суспільно небезпечним, але його небезпечність є меншою від суспільної небезпечності злочину.

Вважаємо, що підходи, вироблені в адміністративно-правовій науці та кримінально-правовій науці щодо розмежування адміністративних правопорушень та злочинів, можуть бути вдало використані у сфері домашнього насильства, що

визначає важливість та практичну значущість категорії «суспільна небезпечність».

Варто відмітити, що категорія «суспільна небезпечність» є оціночним поняттям. Оціночні поняття досить широко використовуються при описі складів протиправних діянь. Зміст таких понять у нормативному порядку чітко не визначається, і питання про їх наявність або відсутність вирішується правозастосувачем з урахуванням конкретних обставин. Вони встановлюються в переважній більшості випадків суб'єктивно, у кожному випадку окремо, з урахуванням вини, об'єму порушених прав та інтересів тощо, що в окремих випадках може призвести до порушення конституційних прав, разом із тим дає можливість відповідним посадовим особам діяти на власний розсуд.

Одним із найбільш ефективних інструментів формалізації ознак юридичної відповідальності є заповіювана суспільним відносинам шкода, зокрема суспільно небезпечні наслідки. Саме спираючись на них, можна достатньо чітко сформулювати склад адміністративного або, відповідно, кримінального правопорушення у сфері домашнього насильства, відійшовши від систематичності.

Відповідно, для визначення правопорушення у сфері домашнього насильства адміністративним варто говорити про відносно невисокий ступінь суспільної небезпечності, на суспільно небезпечні наслідки та звертати увагу на систематичність вчинюваного діяння. «Систематичність» характеризує діяння як таке, що було вчинено три і більше разів, всі вчинені діяння мають бути тотожними та об'єднані спільним умислом. Також необхідно виходити з конкретних фактичних обставин справи, а не лише з кваліфікації дій винуватця. Однак при незначному ступені суспільної небезпечності варто посилити санкцію, а не кваліфікувати діяння як злочин.

Вважаємо, що загальні підходи, вироблені адміністративно-правовою та кримінально-правовою наукою, що стосуються розмежування злочинів та адміністративних правопорушень за ступенем суспільної небезпечності, достатньо вдало можуть працювати у сфері домашнього насильства та актуалізують важливість і практичну значимість категорії «суспільна небезпечність».

Вагомими у процесі розгляду справ є докази та доказування. Об'єктивність та повнота дослідження обставин справи має проявлятися в детальному розгляді кожного правопорушення, наданні оцінки доказам за кожним конкретним епізодом протиправного діяння.

Варто відмітити, що при розгляді судами справ у сфері домашнього насильства відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [14] суди зобов'язано застосовувати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [15] та практику Європейського суду з прав людини як джерела права, а ЄСПЛ притримується у своїх рішеннях позиції того, що суд вправі обґрунтовувати свої висновки лише доказами, що впливають зі співіснування достатньо переконливих, чітких і узгоджених між собою висновків чи схожих неспростовних презумпції факту, тобто таких, що не залишать місце сумнівам, оскільки наявність останніх не узгоджується зі стандартом доказування «поза розумним сумнівом».

Практика Європейського суду з прав людини вказує на необхідність оцінювати докази керуючись критерієм доведення «поза розумним сумнівом». Таке доведення має впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою.

Таким чином, для оцінки доказів у кожному конкретному випадку варто аналізувати: пояснення правопорушника; показання потерпілого; пояснення свідків подій. Вина особи у вчиненому правопорушенні також може підтверджуватись протоколом про адміністративне правопорушення; прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення, заборонним приписом, які підтвердили фактичні дані, викладені у вищезазначеному адміністративному протоколі.

При цьому протокол про адміністративне правопорушення, складений відносно особи, не може бути визнаний належним доказом по справі у розумінні статті 251 КУпАП, оскільки за своєю правовою природою він не є самостійним беззаперечним доказом, а обставини, викладені у ньому, повинні бути перевірені за допомогою інших доказів, які б підтверджували вину

особи, яка притягується до адміністративної відповідальності і не викликали б сумніви у суду.

Аналіз судової практики свідчить, що в частині справ про адміністративні правопорушення за домашнє насильство суди, при призначенні адміністративного стягнення, враховуючи характер вчиненого правопорушення, ступінь суспільної небезпеки вчиненого, обставини його вчинення та особу порушника, ступінь його вини, його ставлення до скоєного, визнання особою своєї вини, та враховуючи, що будь-яких негативних наслідків від її дій не настало, звільняють особу від адміністративної відповідальності у зв'язку з малозначністю вчиненого адміністративного правопорушення та обмежуються усним зауваженням. Адже відповідно до ст. 22 КУпАП при малозначності вчиненого адміністративного правопорушення орган (посадова особа), уповноважений вирішувати справу, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності і обмежитись усним зауваженням. Відповідно до положень ч. 2 ст. 284 КУпАП при оголошенні усного зауваження по справі про адміністративне правопорушення виноситься постанова про закриття справи.

Таким чином, трансформація адміністративної відповідальності за домашнє насильство може здійснюватись у двох напрямках:

1) шляхом звільнення порушника від адміністративної відповідальності при малозначності вчиненого правопорушення, щирому розкаянні винного, відсутності негативних наслідків вчиненого діяння та обтяжуючих обставин;

2) шляхом трансформації адміністративної відповідальності за домашнє насильство в кримінальну при систематичному, суспільно небезпечному діянні та з відповідною необхідною оцінкою доказів, керуючись критерієм доведення «поза розумним сумнівом».

Суттєвим аспектом трансформації є саме суб'єктивна оцінка правозастосувача при розгляді конкретної справи. Належною якістю її розгляду виступають саме практика Європейського суду з прав людини та міжнародні Конвенції. Разом із тим із метою зменшення кількості протиправних

діянь у сфері домашнього насильства система забезпечення прав осіб та захисту від домашнього насильства має бути спрямована на попередження та профілактику

протиправних діянь, що потребує подальших ґрунтовних досліджень у даному напрямі, спрямованих на висвітлення та вирішення проблемних питань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 20.06.2022 р. № 2319-IX. *Голос України*. 2022. 22 черв. (№ 129). С. 3.
2. UN chief calls for domestic violence 'ceasefire' amid 'horrifying global surge'. *UN News*. 5 квітня 2020. URL: <https://web.archive.org/web/20200410004300/https://news.un.org/en/story/2020/04/1061052> (дата звернення: 17.06.2022).
3. COVID-19: Stopping the rise in domestic violence during lockdown. *News European Parliament*. 7 квітня 2020. URL: <https://www.europarl.europa.eu/portal/en> (дата звернення: 17.06.2022).
4. Катерина Павліченко: у 2021 році до поліції про домашнє насильство заявили на 56% більше громадян. URL: <https://mvs.gov.ua/press-center/news/katerina-pavlichenko-u-2021-roci-do-policiyi-pro-domasnje-nasilstvozayavili-na-56-bilse-gromadyan> (дата звернення: 17.06.2022).
5. У 2020 році в Україні за домашнє насильство засудили 921 людину – Державна судова адміністрація. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-domashye-nasylstvo-zasudzheni/31152269.html> (дата звернення: 17.06.2022).
6. Офіс генерального прокурора. Статистика. URL: <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika> (дата звернення: 17.06.2022).
7. Орлов Ю. Проблеми кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства. *Право і безпека*. 2020. № 4(79). С. 13–19.
8. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
9. Кузніченко С.О. Проблеми співвідношення норм адміністративноделіктного та кримінального права. *Форум права*. 2010. № 4. С. 538–542.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради України РСР (ВВР)*. 1984, додаток до № 51, ст. 1122.
11. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
12. Ковальова О.В. Адміністративна відповідальність за вчинення домашнього насильства: особливості впровадження нового законодавства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 2. С. 60–63.
13. Постанова Верховного Суду від 25.02.2021 р. у справі № 583/3295/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95213443>.
14. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.
15. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року : Ратифіковано Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97/-ВР (із змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звертання: 10.06.2022 р.).